

A kiegészítő és posztgraduális tagozaton 1987 és 1996 között készített szakdolgozók számbavétele és jellemzése

ELTE BTK
Könyvtártudományi–
Informatikai Tanszék¹

Hangodi Ágnes

---

1. A vizsgált időszak kiegészítő és posztgraduális tagozatos könyvtárosképzésének rövid áttekintése

---

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén az 1949-ben alapított nappali tagozatos képzés mellett igen korán megindult a levelező, az esti és a kiegészítő képzés. Az esti (budapesti hallgatók) és a levelező (vidéki hallgatók) tagozat kétszakos formában, hatéves tanulmányi idővel működött azok számára, akik középiskolai végzettséggel rendelkeztek, ugyanakkor már könyvtárakban és dokumentációs intézményekben dolgoztak; a hároméves kiegészítő tagozaton pedig azok tanultak, akik a könyvtárosi munkát más egyetemi diploma birtokában végezték. Az egyetemen az esti és a levelező tagozatos képzés valamennyi szakon fokozatosan megszűnt, a kiegészítő képzés azonban a mai napig létezik².

A kiegészítő tagozat tanrendje szakunkon az évtizedek során többször változott és módosult, figyelembe véve a könyvtáros szakma igényeit és a szakot érintő tudományterületek – elsősorban az informatika – fejlődését, illetve ezeknek a tanulmányi keretekbe való beépülését. Tartalmi alapját a kezdetektől fogva a nappali tagozatos tanterv alkotja – annak figyelembe vételével, hogy az előbbi képzési forma tanulmányi ideje rövidebb (három év), és módja is más (kéthetente kétnapos konzultációk). Szinte megoldhatatlan probléma elé állítja e képzési formát az a helyzet, hogy jelentkezőink között *főiskolai szakos–diplomával és nem könyvtár szakos–másirányú egyetemi diplomával* rendelkezők egyaránt vannak. Az évek során több tervezet született ennek megoldására, végső eredményt azonban egyik sem hozott³. A probléma jelenlegi – reméljük, távolról sem végleges – megoldása a következő: a kiegészítő tanrendben szerepel néhány olyan tantárgy, melyet az egyik vagy a másik „típusú” jelentkezőinknek hirdetünk meg. Így amíg a főiskolai könyvtáros végzettséggel rendelkező hallgató logikát, valamint tudomány- és művelődéstörténetet hallgat, addig az egyetemi végzettségű könyvtári és informatikai alapismereteket sajátít el, valamint a művelődés- és olvasásszociológiával, olvasáspszichológiával ismerkedik; amíg az előzők emellett óra-

számban foglalkoznak a könyv-könyvtártörténeti tematikájú szemináriumi feladatokkal, addig az utóbbiak a könyvtárügy-könyvtártan alapjait ismerik meg. Az első másfél év többi tantárgya (A kommunikációelmélet alapjai; Írás-, könyv- és könyvtártörténet; Bibliográfiai leírás és katalogizálás; Osztályozás és információkereső nyelvek; Számítástechnikai alapismeretek) mindenki számára azonos óraszámban kerül meghirdetésre. A harmadik félévet az első szigorlat zárja. A következő három félévben a hagyományosnak tekintett tantárgyak mellett (Könyvtárügy, könyvtártan, könyvtári menedzsment; Tájékoztatás: bibliográfia és dokumentáció) jó értelemben vett túlsúlyba kerülnek az informatika tárgykörébe tartozó témák: Az informatika alapjai; Információs és információkereső rendszerek; A számítástechnika könyvtári alkalmazása. Választáson alapuló, az adott témakörben való elmélyülést biztosítanak a két utolsó félévben felvehető speciális kollégiumok, a szakdolgozat elkészítését pedig szakszemináriumi formában megvalósuló konzultációk segítik. A szak befejezését és a végzettség megszerzését az államvizsga jelenti, melynek alapja a hallgató által írt szakdolgozat megvédése, azaz a dolgozat témakörében való jártasság bizonyítása.

Posztgraduális oktatási formáink egyike az 1975-től működő *informatikus-képzés*. A kétéves képzési forma (kéthetente kétnapos konzultációk) tantervében 1989 őszén módosításokat vettünk be annak érdekében, hogy a képzés a könyvtárak és a dokumentációs intézmények alkalmazottai mellett kiterjeszhető legyen az egyéb közgyűjteményekben: levéltárakban, múzeumokban, zenei gyűjteményekben dolgozókra is. Ezért – és az informatika tudományának fejlődését követve – a tanterv-módosítás során egyrészt megnőtt a személyi számítógépekkel kapcsolatos ismeretek aránya, másrészt megtörtént az akkor egyre elismertebbé váló információs menedzsment tapasztalatainak, módszereinek és eredményeinek széles körű bevezetése⁴. A közeli múltban újabb tanterv-módosításra került sor, 1997-ben végző hallgatóink már e tanterv alapján végzik tanulmányaikat⁵. A képzés az alábbi témaköröket fogta át a vizsgált időszakban: *Matematikai és logikai bevezetés; Az információs szervezetek működése és munkafolyamatai; Osztályozáselmélet; A rendszerelemzés és a rendszerszervezés alapjai; Számítástudo-*

mányi műszaki ismeretek; Információforrások; Szöveges, képi és hangzó dokumentumok tipológiája; Az információkereső nyelvek alkalmazása; Adatelemzési és adatkezelési technikák; Programismeret; Hazai információs rendszerek; Adatbázisépítési gyakorlat; Külföldi és nemzetközi információs rendszerek. A második-harmadik-nyolcadik félév speciális kollégiumjai a következő témakörökben nyújtottak elmélyülést: *A dokumentáció nyelvi problémái; A PRECIS alkalmazása; Szaknyelvi terminológia; Szakértői rendszerek; Információs marketing.* A szak befejezését és a végzettség megszerzését e képzési forma esetében is az államvizsga jelenti, melynek alapja a hallgató által írt szakdolgozat megvédése.

A tanszékünkön folyó posztgraduális képzés másik formája a szintén kétéves képzési idejű (kéthetente kétnapos konzultációk) *könyvtörténet – könyvmuzeológia szak*⁶. A szak célja olyan szakemberek képzése, akik a történeti gyűjteményekkel rendelkező nagykönyvtárakban (nemzeti, egyetemi és szakkönyvtárak), egyházi gyűjteményekben, nagymúltú iskolai könyvtárakban, megyei és városi könyvtárak helyismereti gyűjteményeiben és egyéb muzeális gyűjteményekben tanulmányaik elvégzése után képesek lesznek a kódexekkel, értékes kéziratokkal, ősnymtatványokkal, antikvákkal, régi magyar nyomtatványokkal foglalkozni; ezek könyvtári és bibliográfiai feltárását elvégezni; a restaurálási problémákat szakszerűen megoldani; illetve az említett területeken önálló tudományos kutatómunkát végezni. A kétéves képzésre való jelentkezés előfeltétele egyetemi diploma és többéves szakmai gyakorlat, a latin nyelv ismerete pedig előnyt jelent⁷. A szakon a következő tantárgyak oktatására került sor a vizsgált időszakban: *Írás-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténet; Paleográfia és a magyarországi írásbeliség fejlődése; Kodikológia és kézírattan; Ősnymtatványok, antikvák, vetustisszimák, régi magyar nyomtatványok; Papírtörténet és könyvkötészet; Könyvrestaurálás; Könyvművészet; A kéziratok és a régi könyvek számítógépes feldolgozásának lehetőségei.* A tanrend a nyolcadik félévben a magyarországi (budapesti) kézirat- és régi könyvgyűjtemények látogatásával és tanulmányozásával egészül ki. A szak befejezése az államvizsga letételével, azaz a hallgató által megírt szakdolgozat megvédésével érhető el.

2. Az utóbbi tíz évben kiegészítő és posztgraduális tagozaton készült szakdolgozatok vizsgálatának körülményei és szempontjai

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén kiegészítő és posztgraduális tagozaton 1987 és 1996 között végzett hallgatók és a vizsgált szakdolgozatok száma

I. Kiegészítő tagozat

	<i>hallgatók</i>	<i>szakdolgozatok</i>
1987.	23	20 = 87%
1988.	16	15 = 94%
1989.	24	22 = 92%
1990.	23	22 = 96%
1991.	22	20 = 91%
1992.	20	18 = 90%
1993.	10	10 = 100%
1994.	18	17 = 94%
Összesen:	156	144 = 92%

II. Posztgraduális informatika szak

1989.	19	16 = 84%
1993.	7	6 = 86%
1995.	43	43 = 100%
Összesen:	69	65 = 94%

III. Posztgraduális könyvtörténet–könyvmuzeológia szak

1994.	15	15 = 100%
1996.	10	10 = 100%
Összesen:	25	25 = 100%

Mindösszesen: 250 234 = 94%

A tíz év alatt nyolc évfolyam végzett kiegészítő tagozaton, három évfolyam a posztgraduális informatika és két évfolyam a posztgraduális könyvtörténet–könyvmuzeológia szakon. Az összesen 250 hallgatóból 234-nek a szakdolgozatát sikerült vizsgálat tárgyává tenni. A szakdolgozatok túlnyomó többségét egy korábban kötött megállapodás alapján az OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtára őrzi és dolgozza fel, kisebb részük pedig a tanszék könyvtárában lelhető fel. A tartalmi felosztás természetesen nem előre kialakított, azonos szintű osztályozási fogalmak mentén történt, hanem az egyes dolgozatok tartalmának megfelelő és konkrét csoportokat tartalmaz⁸, minimális logikai és hierarchiai struktúra csak az

egy-egy csoportokon belül figyelhető meg. A különböző képzési formák különböző tematikus felosztást eredményeztek. Az egyes tematikus csoportokba tartozó szakdolgozatok számát és százalékos arányait a következő táblázatok mutatják be:

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén kiegészítő tagozaton 1987 és 1994 között készült szakdolgozatok tematikus csoportosításának számadatai és százalékos arányai

Művelődéstörténet	5	3,5%
Egyesületek története	2	1,5%
Iskolatörténet	1	0,7%
Nyomdászattörténet	8	5,5%
Kiadástörténet	10	6,9%
Cenzúratörténet	1	0,7%
Könyvművészet, bibliofília, művészi könyvkötések	3	2,1%
A könyvkereskedelem története	1	0,7%
Könyvtártörténet	35	24,0%
Olvasóközönség, olvasókörök, kaszinók és könyvtáraik	4	2,8%
Sajtótörténet	36	25,0%
Kommunikációelmélet, rádiótörténet	1	0,7%
Tájékoztatás, szakirodalmi ellátás, igénykutatás	16	11,1%
Bibliográfiai számbavétel	6	4,2%
Állományépítés, ellátási rendszerek, szakrészlegesítés	3	2,1%
Könyvtári hálózatok, együttműködés	1	0,7%
Könyvtárépítéset	1	0,7%
Könyvtárvezetés	2	1,5%
Könyvtárhasználati vizsgálatok	3	2,1%
A könyvtárhasználat oktatása	1	0,7%
Könyvtárosképzés	1	0,7%
Számítógép a könyvtárban	3	2,1%
Összesen:	144	100,0%

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén posztgraduális informatika szakon 1989-ben, 1993-ban és 1995-ben készült szakdolgozatok tematikus csoportosításának számadatai és százalékos arányai

A számítógépek története	1	1,5%
Könyvtárak számítógépesítésének tervezése, ismertetése	14	21,5%
Integrált számítógépes könyvtári rendszerek ismertetése, összehasonlítása	8	12,3%
Integrált számítógépes könyvtári rendszerek hatása	1	1,5%

Könyvtári hálózatok – számítógépesítés	11	16,9%
Marketing – tervezés	1	1,5%
Osztályozás, tezauszok	3	4,7%
CD-ROM a könyvtárakban	5	7,8%
Számítógépes szakirodalmi szolgáltatások, adatbázisok, adatbankok	21	32,3%
Összesen:	65	100,0%

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén posztgraduális könyvtörténet–könyvmuzeológia szakon 1994-ben és 1996-ban készült szakdolgozatok tematikus csoportosításának számadatai és százalékos arányai

Könyv és társadalom	1	4%
Nyomdászattörténet	2	8%
Kiadástörténet	6	24%
Könyvművészet, exlibrisek	2	8%
Olvasóközönség	1	4%
Sajtótörténet	1	4%
Könyvtártörténet	10	40%
Régi könyvek bibliográfiai számbavétele, katalógusok	2	8%
Összesen:	25	100%

3. A szakdolgozatok tartalmi megoszlása

A szakdolgozatok döntő többségében kimutatható legfontosabb tendencia az, hogy milyen nagy befolyással van a témaválasztásra az a város és/vagy a munkahely⁹, ahonnan a szerző érkezett – történeti jellegű, tehát visszatekintő és a mai helyzetet elemző munka esetén egyaránt. Ebből következik az is, hogy a dolgozatok egy-két kivétellel mind magyar vonatkozású témát tárgyalnak (a kivételek: egy-egy dolgozat foglalkozik a keleti szláv, illetve orosz nyomdászat kezdetivel és az amerikai sajtó, illetve hírügynökségek történetével; egy dolgozat pedig a szecsessziós könyvművészet európai és magyar gyakorlatát hasonlítja össze).

3.1 A kiegészítő tagozaton készült szakdolgozatok tartalmi elemzése

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén kiegészítő tagozaton 1987 és 1994 között készült szakdolgozatok tematikus csoportosítása¹⁰

1. Művelődéstörténet

- Klebelsberg Kunó művelődés- és könyvtárpolitikája
- Eger művelődéstörténete, 1919-1945.
- Nagykőrös művelődéstörténete, 1919-1944.
- Püspökladány művelődéstörténete, 1919-1944.
- Salgótarján művelődéstörténete, 1922-1938.

2. Egyesületek története

- Tolnavármegyei Régészeti Egylet, Múzeumegylet
- Vas Megyei Régészeti Egylet

3. Iskolatörténet

- Népfőiskolák, 1919-1944.

4. Nyomdászattörténet

4.1. Külföldi

- Az orosz, keleti szláv nyomdászat kezdetei

4.2. Magyar

- 4.2.1 Városi nyomdászat általában
  - Keszthely nyomdái, 1861-1950.
- 4.2.2 Egyes nyomdászok
  - Hoffhalter Rafael – vándornomdászat
  - Brewer-nyomda, Lócse
  - Dobay János nyomdája, Gyula
  - Jóba Elek nyomdája, Nyíregyháza
  - Popper-nyomda, Monor
  - Számmer-nyomda, Székesfehérvár

5. Kiadástörténet

5.1 Egyes írók és kiadásai, fogadtatásuk Magyarországon

- Jane Austen-kiadások
- Dosztojevskij-kiadások
- Walter Scott-kiadások

5.2 Egyes kiadók

- Kner Imre kül- és belföldi szakmai kapcsolatai
- A Magyar Numizmatikai Társaság kiadványai, 1901-1976.
- A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai, 1945 előtt
- Nyugat Kvk. [2 szakdolgozat]
- Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt., 1896-1914.
- Rozsnyai Kálmán Zeneműkiadó

6. Cenzúratörténet

- Cenzúraintézkedések, XVIII. század

7. Könyvművészet, bibliofília, művészi könyvkötések

- Európai és magyar szecsessziós könyvművészet
- Kner Erzsébet könyvkötői munkássága
- Könyvművészet Debrecenben, 1919-1944.

8. Könyvkereskedelem története

- A budapesti antikvár könyvkereskedelem, 1867-1919.

9. Könyvtártörténet

- 9.1 Uralkodói, főúri és főpapi gyűjtemények
- Mátyás király könyvtárának zenei dokumentumai
  - Az Eszterházy család könyvtára, Pápa
  - A Festetics család könyvtára, Keszthely [2 szakdolgozat]
  - Szepesy Ignác könyvtára, Pécs
  - Ráday Gedeon könyvtára, Pécel
  - Zrínyi Miklós könyvtára, Csáktornya
- 9.2 Polgári gyűjtemények
- Ráth György könyvtára, Pest
- 9.3 Régi gyűjtemények könyvtárosai
- Bod Péter könyvtárosi tevékenysége
- 9.4 Egyházi gyűjtemények
- A ciszterci rend könyvtárai
  - Főszékesegyházi Könyvtár, Kalocsa
  - Jezsuita kollégiumi könyvtár, Ungvár
  - Szerb Egyházmegyei Könyvtár, Szentendre
- 9.5 Közművelődési könyvtárak
- 9.5.1 Általában
- Közművelődési könyvtárak Balatonfüreden, 1945-ig
  - Közművelődési könyvtárak Kiskunfélegyházán, 1920-1944.
  - Közművelődési könyvtárak Székesfehérváron
  - Közművelődési könyvtárak Szolnokon, 1867-1945.
- 9.5.2 Megyei és városi könyvtárak
- A Bródy Sándor Megyei Könyvtár zenei részlege, Eger
  - FSZEK Budapest Gyűjtemény
  - Olvasószolgálat a FSZEK-ben, 1945-1987.
  - Katona József Megyei Könyvtár, Kecskemét, 1952-1982.
  - Városi Könyvtár, Jászberény
  - Városi Könyvtár, Nyírbátor, 1955-1990.
- 9.6 Általános és középiskolai könyvtárak
- Általános iskolai könyvtárak [2 szakdolgozat]
  - Népiskolai könyvtárak, 1868-1914.
  - Középiskolai könyvtárak, 1914 előtt
- 9.7 Felsőoktatási intézmények könyvtárai
- A tanítóképző intézetek könyvtárai, 1919-1944.
  - A Bessenyei György TF Könyvtára, Nyíregyháza
  - Az Agrártudományi Egyetem Könyvtára, Keszthely
  - Az Orvostudományi Egyetem Könyvtára, Pécs
- 9.8 Nemzeti könyvtárak
- Nemzeti könyvtárak általában
  - OSZK, 1920-1933.
- 9.9 Tudományos és szakkönyvtárak
- Az MTA Csillagászati Kutatóintézet Könyvtára
  - MTAK, gyűjtemények és hagyatékok
10. Olvasóközösség, olvasókörök, kaszinók és könyvtáraik
- A magyar olvasóközösség, 1919-1944.
  - Székesfehérvári olvasókörök, 1867-1914.
  - Szentesi olvasókörök
  - A Nemzeti Kaszinó könyvtára
11. Sajtótörténet
- 11.1 Újságírás
- Ady Endre, a debreceni újságíró
  - Németh László kapcsolatai kora folyóirataival
  - Újságíró egyesületek, Országos Magyar Sajtókamara
- 11.2 Külföldi sajtótörténet
- Amerikai sajtó, hírügynökségek

- 11.3 Emigrációs magyar sajtótörténet
- Magyar emigrációs sajtó német nyelvterületen, 1945-1990.
  - Párizsi Magyar Műhely
- 11.4 Sajtótörténet földrajzi szempontból
- Ajka sajtótörténete, 1938-1991.
  - Balatoni hírlapok, folyóiratok, 1920-1944.
  - Időszaki sajtó Sárospatakon, 1900-1950.
  - Politikai sajtó Zalaegerszegeen, 1930-as évek
  - Túrkeve sajtótörténete, 1890-1989.
- 11.5 Egyes sajtótermékek és szerkesztők
- Archeológiai Értesítő, 1868-1900.
  - Együtt
  - Élet és Irodalom, 1957-1970.
  - Erdélyi Múzeum és Döbrentei Gábor
  - Felsőszabolcs, 1920-1938.
  - Gyöngyösi Lapok, 1879-1938.
  - Honderű
  - Jászkunság, 1954-1988.
  - Korunk és Gaál Gábor
  - Magyar Csillag, 1941-1944.
  - Magyar Kórus, Énekszó [2 szakdolgozat]
  - Napjaink, 1962-1990.
  - Napkelet, 1921-1940.
  - A Nyugat és Babits – Móricz
  - Protestáns Szemle, 1889-1938.
  - Rába, 1949-1956.
  - A Szép Szó és József Attila
  - Szépművészeti Múzeum Közleményei
  - Szlavóniai Magyar Újság, 1908-1918.
  - A Tanú és Németh László
  - Újhold
  - Vasárnapi Újság
  - Zala Megye, 1882-1892.
  - Zirc és Vidéke
12. Kommunikációelmélet, rádiótörténet
- Helyi rádiózás, miskolci adó
13. Tájékoztatás, szakirodalmi ellátás, igénykutatás
- 13.1 Tájékoztatás
- Szakirodalmi tájékoztatás, 1945-1990.
  - Az angol szépirodalom tájékoztatási eszközei
  - Jogi tájékoztatás
  - Közgazdaságtudományi tájékoztatás
  - Műszaki tájékoztatás
  - Orvostudományi tájékoztatás [2 szakdolgozat]
- 13.2 Szakirodalmi ellátás
- Az állategészségügy szakirodalmi ellátása
  - Biológia óra az iskolai könyvtárban
  - Könyvtár a nevelőotthonban
  - Könyvtári dokumentációs tevékenység
  - Pedagógiai szakirodalmi információellátás
  - A SOTE Központi Könyvtár feladatai az egyetem rendszerében
  - Tárgyszójegyzék zenei gyűjtemény hanglemez-állományáról
  - Új Videofelvételek
- 13.3. Igénykutatás
- Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra az érdi Városi Könyvtárban
14. Bibliográfiai számbavétel
- A helyismereti irodalom bibliográfiája, 1945-1987.
  - A magyar néprajzi irodalom bibliográfiája
  - A magyar nyelv szótárai

- Szakácskönyvek bibliográfiája, XIX. század
- Dr. Bartucz Lajos munkássága
- Tariczky Endre munkássága
- 15. Állományépítés, ellátási rendszerek, szakrészlegesítés**
  - Állományépítés a pécsi Egyetemi Könyvtárban
  - Községi könyvtárak ellátási rendszerei
  - Szakrészlegesítés a kaposvári Városi Könyvtárban
- 16. Könyvtári hálózatok, együttműködés**
  - Orvosi szakkönyvtári hálózat
- 17. Könyvtárápítészeti**
  - A szolnoki Megyei Könyvtár új épülete, 1984-1989.
- 18. Könyvtárvezetés**
  - A könyvtárak vezetése [2 szakdolgozat]
- 19. Könyvtárhasználati vizsgálatok**
  - Könyvtárhasználati vizsgálatok a GATE hallgatói körében
  - Könyvtárhasználati vizsgálatok Miskolc szakmunkásképző intézeteinek könyvtáraiban
  - Könyvtárhasználati vizsgálatok a zalaegerszegi Városi Könyvtárban
- 20. Könyvtárhasználat oktatása**
  - Könyvtárhasználat oktatása a tanítóképzésben
- 21. Könyvtárosképzés**
  - Könyvtárkezelői tanfolyamok, 1976-1990.
- 22. Számítógép a könyvtárban**
  - Forrástájékoztató adatbázis az OSZK-ban
  - Publikációs adatbank a SOTE-n
  - Számítógép az orvosi könyvtárakban

A kiegészítő tagozaton készült szakdolgozatok körében végzett vizsgálataim azt mutatják, hogy e tagozaton igen nagy számban (kb. 74%) készülnek történeti jellegű diplomamunkák. A művelődéstörténet csoportján belül érdekes az idetartozó dolgozatokban a korszak – a két világháború közti időszak – azonossága (mind az öt dolgozat idesorolható, hiszen Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi minisztersége is ezekre az évekre – 1922-1931 – esik) amellet, hogy a vizsgálat másik szempontja, az egyes helyszínek–városok művelődéstörténetének feltérképezése is gyakori (a vizsgált dolgozatokban: Eger, Nagykőrös, Püspökladány, Salgótarján). Az elmúlt nyolc év során a nyomdászattörténet keretein belül komoly levéltári kutatásokra támaszkodva került feldolgozásra a gyulai Dobay János és a nyíregyházi Jóba Elek műhelyének története, valamint a monori Popper- és a székesfehérvári Számmer-nyomda kialakulása és fejlődése. A kiadástörténet keretein belül jól elkülöníthető csoportot alkotnak azok a dolgozatok, amelyek egyes külföldi írók (Austen, Dosztojevszkij, Scott) műveinek magyarra fordított kiadásait és azok fogaadtatását, az olvasóközönségre gyakorolt hatá-

sát elemzik. Az egyes kiadók tevékenységét elemző dolgozatok forrásértékűnek tekinthetők: a Magyar Numizmatikai, illetve a Magyar Nyelvtudományi Társaság működése esetén kiadványaik feltárása szempontjából, a Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt., valamint a Rozsnyai Kálmán Zeneműkiadó esetén pedig tevékenységük részletezése révén. Mindössze három dolgozat készült a könyvművészet tárgykörében, annak is különböző szeleteit választva: az első a stílus szempontjából (európai és magyar szecessziós könyvművészet), a második a helyszín és az időszak szempontjából (Debrecen könyvművészete a dualizmus idején), a harmadik pedig a művészi könyvkötések szempontjából (Kner Erzsébet munkássága) közelítette meg a témát. A tíz év folyamán egyetlen szakdolgozat született a könyvkereskedelem tárgykörében, szerzője a dualizmus-kori budapesti antikvár könyvkereskedelem bemutatására vállalkozott.

A könyvtárak történetének visszatekintő leírásában a közművelődési könyvtárak fordulnak elő leggyakoribb témaként (az összes könyvtártörténeti tematikájú dolgozatot tekintve mintegy 30%). Dolgozat született pl. a balatonfüredi, a kiskunfélegyházi, a székesfehérvári, a szolnoki, a jászberényi és a nyírbátori városi könyvtárról, az egeri és a kecskeméti megyei könyvtárról amellet, hogy gyakran választott téma a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egyes részlegeinek (Budapest Gyűjtemény, olvasószolgálat) története is. Az olvasókörök vizsgálata is földrajzi szempontok szerint történt, így került sor pl. Szentes és Székesfehérvár dualizmus-kori olvasóköreinek feltérképezésére. Egyetlen dolgozat foglalkozik régi gyűjtők könyvtárosainak tevékenységével, a szerző ebben az esetben a Magyar Athenas összeállítójának, Bod Péternek kevésbé ismert és feltárt munkásságát választotta. Az egyházi jellegű könyvtárakat bemutató dolgozatok közül kettő szerzetesrendek gyűjteményeire (a ciszterci rend könyvtárai, az ungvári jezsuita kollégium könyvtára), egy a kalocsai főszékesegyházi, egy pedig a szentendrei szerb egyházmegyei könyvtár történetére koncentrált.

Az a tendencia, hogy a témaválasztást a „lokálpatriotizmus” nagymértékben befolyásolja, a sajtótörténettel foglalkozó dolgozatokban is kimutatható (a vizsgált 144 dolgozat közül összesen 36 darab, azaz 25% ilyen tematikájú): az elmúlt

nyolc évben feldolgozásra került olyan helyi sajtótermékek története, mint a Felsőszabolcs, a Gyöngyösi Lapok, a Jászkunság, a Rába, a Zala Megye és a Zirc és Vidéke. Más szakdolgozatokban a tágabb földrajzi szempontot egy-egy város vagy országrész sajtójának bemutatása képviseli (pl. Sárospatak, Túrkeve és Zalaegerszeg sajtója, balatoni hírlapok és folyóiratok).

A tájékoztatás, a szakirodalmi szolgáltatások és a szolgáltatásokkal kapcsolatos igénykutatás témájában született dolgozatok mutatják talán leginkább a konkrét munkahelyekhez való kötődést. Az angol szépirodalom tájékoztatási eszközeit szakdolgozatában felmérő kollégánál akkori munkahelye az ELTE BTK Angol-Amerikai Intézetének Könyvtára volt, a jogi szaktájékoztatással foglalkozó dolgozat szerzője az ELTE ÁJTK Központi Könyvtárában dolgozott hosszú ideig. Ugyanez mondható el azokról a dolgozatokról is, melyek a műszaki és a közgazdasági tájékoztatás, az orvostudományi és a pedagógiai szakirodalmi információellátás témakörében születtek; a könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatos igénykutatás eredményeit ismertették az érdi városi könyvtárban végzett vizsgálat nyomán; illetve könyvtárhasználati vizsgálatokat végeztek el és rögzítettek (pl. a GATE hallgatói körében, miskolci szakmunkásképző intézetekben és a zalaegerszegi városi könyvtárban). A bibliográfiai számbavétel csoportjában található dolgozatok tudományterületeket térképeznek fel (helyismeret, néprajz), egyes műfajokat járnak körül (szakácskönyvek, szótárak), és tudós személyek munkásságát jelenítik meg (Bartucz Lajos, Tariczky Ede).

A kiegészítő tagozaton 1994-ig igen kevés olyan szakdolgozat készült, mely a könyvtár és a számítógép kapcsolatát dolgozta fel (a 144 dolgozat mindössze 2%-a ilyen témájú), ez azonban talán magyarázható azzal, hogy a legutóbbi időig a tagozatos tanrend nem fordított az informatika tárgyköreire túlságosan nagy óraszámot.

3.2 A posztgraduális informatika szakon készült szakdolgozatok tartalmi elemzése

Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai Tanszékén posztgraduális informatika szakon 1989-

ben, 1993-ban és 1995-ben készült szakdolgozatok tematikus csoportosítása

1. A számítógépek története

- Az abacusról a PC-ig

2. Könyvtárak számítógépesítésének tervezése, ismertetése

2.1 Nemzeti könyvtár

- Számítógépesítés az OSZK-ban: tankönyvek, jegyzetek

2.2 Közművelődési könyvtárak

2.2.1 Városi könyvtárak

- Számítógépesítés a FSZEK Központi Könyvtárban [2 szakdolgozat]

- Számítógépesítés a dunakeszi városi könyvtárban

- Számítógépesítés a várapalotai Krúdy Gyula Városi Könyvtárban

2.2.2 Megyei könyvtárak

- Számítógépesítés a kaposvári megyei könyvtárban

- Számítógépesítés a szolnoki Verseghy Ferenc Megyei Könyvtárban

2.3 Felsőoktatási intézmények könyvtárai

- Számítógépesítés az Alba Regia Felsőoktatási Egyesülés könyvtáraiban

- Számítógépesítés a budapesti Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárában:

fénymásolat-nyilvántartás

- Számítógépesítés a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárában: kölcsönzés

- Számítógépesítés a keszthelyi Agrártudományi Egyetem Könyvtárában [2 szakdolgozat]

- Számítógépesítés a szegedi Egyetemi Könyvtárban

2.4 Szakkönyvtárak

- Számítógépesítés a vállalati szakkönyvtárban

3. Integrált számítógépes könyvtári rendszerek ismertetése, összehasonlítása

3.1 Ismertetés

- ALEPH

- DOBIS/LIBIS: OSZK

- a megyei könyvtárak integrált számítógépes könyvtári rendszere

- TINLIB; TEXTLIB: kölcsönzési modul

- DYNIX-HORIZON: ELTE Egyetemi Könyvtár, kölcsönzési modul

- DYNIX-HORIZON: miskolci Egyetemi Könyvtár

- DYNIX-HORIZON: SOTE Egyetemi Könyvtár

3.2 Összehasonlítás

- ALEPH - TINLIB

4. Integrált számítógépes könyvtári rendszerek hatása

- Integrált számítógépes könyvtári rendszerek hatása a könyvtárosa

5. Könyvtári hálózatok - számítógépesítés

- egyetemi könyvtári hálózatok [2 szakdolgozat]

- Felsőoktatási Informatikai Egyesülés

- IIF [2 szakdolgozat]

- Megyei Pedagógiai Információs Rendszer

- Országos Pedagógiai Információs Rendszer

- Országos Szakirodalmi Információs Rendszer

- Országos Vállalati Információs Rendszer [2 szakdolgozat]

- Virtuális könyvtár megteremtése hálózati technikával a szolnoki Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtárban

6. Marketing – tervezés

- A Pénzügyi és Számviteli Főiskola Zalaegerszegi Kar Könyvtárának marketing-terve

7. Osztályozás, tezauruszok

7.1 Osztályozás

- Szabad tárgyszavas osztályozás

7.2 Tezauruszok

- Néprajzi tezaurusz, 1723-1983.

- Zenepedagógiai tezaurusz

8. CD-ROM a könyvtárakban

- CD-ROM a könyvtárban [3 szakdolgozat]

- CD-ROM az OSZK-ban

- Nemzeti bibliográfiák CD-ROM-on

9. Számítógépes szakirodalmi szolgáltatások, adatbázisok, adatbankok

9.1 Tájékoztató általában, közhasznú információ

- Közhasznú, közérdekű információszolgáltatás stratégiája [2 szakdolgozat]

- Központosított tájékoztató a FSZEK-ben

- A tájékoztató korszerűsítése az ELTE bölcsész-könyvtáraiban

9.2 Számítógépes szakirodalmi szolgáltatások

- Hadtudományi szakirodalmi információkereső rendszer [2 szakdolgozat]

- Képzőművészeti számítógépes rendszer a FSZEK-ben

- Mezőgazdasági számítógépes szakirodalmi szolgáltatások [4 szakdolgozat]

- A villamosmérnöki tudományok szakirodalmának keresése számítógéppel

9.3 Adatbázisok, adatbankok

- Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete adatbankja megtervezése

- Adatbankok kiválasztása számítógépes információkereséshez

- Bibliográfiai adatforrások az Interneten

- Hálózati információforrások

- Kémiai szakirodalom, Chemical Abstracts

- Kortárs írók adatbázisa

- Növényvédőszeresek számítógépes adatbázisának felhasználói terve

9.4 Sajtófigyelés számítógéppel

- A külföldi folyóiratok használatának mérése a Richter Gedeon Gyógyszergyár Rt. Könyvtárában

- Számítógépes sajtófigyelés

Az általam vizsgált elmúlt tíz évben három évfolyam végzett (szak)informatikusként. A hallgatók szakdolgozataiban még az előbbieknél is nagyobb arányban tükröződik a dolgozat készítőjének munkahelyi indíttatása. Nem lehet véletlen pl. az, hogy a dolgozatok 34%-a foglalkozik könyvtárak számítógépesítési folyamatának bemutatásával (a nemzeti könyvtárban; a FSZEK-ben; városi könyvtárakban Dunakeszin és Várpa-

lotán; megyei könyvtárakban Kaposváron és Szolnokon; felsőoktatási intézmények könyvtáraiban Budapesten, Keszthelyen és Szegeden) és az integrált könyvtári rendszerek helyi alkalmazásaival (legyen szó akár az ALEPH-ről, akár a TINLIB-ről, akár a DOBIS/LIBIS-ről, akár a DYNIX-HORIZON-ról). Ugyanez mondható el a számítógépes szakirodalmi szolgáltatások, adatbázisok és adatbankok könyvtári alkalmazásának feltérképezéséről is: a vizsgált dolgozatok 32%-a ezekkel foglalkozik, egyrészt tudományterületek (pl. hadtudomány, képzőművészet, mezőgazdaság, villamosmérnöki tudományok) és egyes könyvtárak (pl. közhasznú, közérdekű információszolgáltatás a FSZEK-ben; korszerűsítés az ELTE bölcsész-könyvtáraiban) szerint; másrészt – az adatbázisok, adatbankok esetén – pedig már nem csak a feltérképezés-felhasználás szintjén maradván (pl. adatbankok kiválasztása, hálózati információforrások, bibliográfiai adatforrások az Interneten, Chemical Abstracts), hanem a tervezést is előrevetítve (pl. növényvédőszeresek számítógépes adatbázisának felhasználói terve; az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete adatbankja megtervezése).

A vizsgált dolgozatok között komoly számot képviselnek a már működő számítógépes könyvtári hálózatokat ismertető és az újakat megtervező munkák (11 dolgozat, azaz 17%): IIF, OSZIR, Országos és Megyei Pedagógiai Információs Rendszer, Országos Vállalati Információs Rendszer stb.

Különösen népszerű a szakdolgozatok választott témái körében a könyvtárakba a közeli múltban bekerült új információhordozó, a CD-ROM. Öt dolgozat készült e témában (ez a dolgozatok 7,7%-át jelenti), melyek közül három általános szempontokat tárgyal, kettő azonban már konkretizál is, egyrészt az adott könyvtár (OSZK), másrészt az információhordozón található anyag (nemzeti bibliográfiák CD-ROM-on) szempontjából.

A képzés jellegétől ugyan nem várható el, de született történeti szempontú dolgozat is – igaz, csak egyetlen, és az is ragaszkodik az informatikai hagyományokhoz, ugyanis a számítógépek kialakulásának történetét taglalja. Szintén egyetlen a dolgozatok között az, amely hatásvizsgálatot ismertet, természetesen itt is kapcsolódva az

informatikai témához: a vizsgálat „tárgyává” a könyvtárost teszi, a hatások „eredőjének” pedig az integrált könyvtári rendszereket tartja.

3.3 A posztgraduális könyvtörténet–könyvmu- zeológia szakon készült szakdolgozatok tartalmi elemzése

*Az ELTE BTK Könyvtártudományi–Informatikai
Tanszékén posztgraduális könyvtörténet–könyvmu-
zeológia szakon 1994-ben és 1996-ban készült szak-
dolgozatok tematikus csoportosítása*

1. Könyv és társadalom

- Könyv és társadalom, középkor

2. Nyomdászattörténet

- Egyetemi Nyomda és Bikfalvi Falka Sámuel, XVIII-XIX. század
- Landerer-nyomda, Pozsony, XVIII. század

3. Kiadástörténet

3.1 Kiadványcsoportok

- Hangjegyes kiadványok, 1548-1651.
- Kalendáriumok kiadása, felvilágosodás és reformkor
- Klasszikus irodalom kiadása, XVI. század
- Protestáns énekeskönyvek, XVI-XVIII. század

3.2 Egyes művek

- 1540-ben kiadott spanyol könyv
- Balassi Bálint Istenes énekei

4. Könyvművészet, exlibrisek

- Antikvák exlibrisei, szegedi Somogyi-könyvtár
- Régi magyar nyomtatványok exlibrisei, soproni könyvtárak

5. Olvasóközönség

- Női olvasóközönség, 1773.

6. Sajtótörténet

- Kéziratos diáklapok, OSZK Kézirattár

7. Könyvtártörténet

7.1 Tulajdonosok szerint

7.1.1 Városok magángyűjteményei

- Győr magánkönyvtárai, XVI-XVIII. század

7.1.2 Kollégiumi könyvtárak

- Székely Mikó Kollégium Könyvtára, Sepsiszentgyörgy

7.1.3 Szakkönyvtárak történeti gyűjteményei

- A Kertészeti Egyetem Központi Könyvtárának történeti gyűjteménye

7.1.4 Egyes magángyűjtemények

- Apponyi Sándor angol könyvei
- Bethlen Kata könyvtárának története és anyaga
- Zrínyi Miklós könyvtára

7.2 A megőrzött dokumentumok szerint

7.2.1 Kódexek

- Az OSZK kódexállománya

7.2.2 Antikvák, régi magyar nyomtatványok

- Antikvák a miskolci Lévy József Könyvtárban
- Régi magyar nyomtatványok a miskolci Lévy József Könyvtárban
- A Somogyi-könyvtár Régi Magyar Könyvtárának adatai

8. Régi könyvek bibliográfiai számbavétele, katalógusok

- Buda 1686. évi visszafoglalásának irodalma
- Hadtudományi könyvtár régi könyveinek katalógusa

Az 1994-ben és 1996-ban végzett hallgatók szakdolgozatainak vizsgálata azt mutatja, hogy a dolgozatok készítői a szakon tanultakat hasznosítva vállalkoztak kiadványtípusok (hangjegyes kiadványok 1548 és 1651 között; felvilágosodás- és reformkori kalendáriumok; XVI-XVIII. századi protestáns énekeskönyvek) és egyes jelentős kötetek (Balassi Istenes énekei, 1540-ből származó spanyol könyv) vizsgálatára, régi nyomtatványok ex libriseinek egy-egy gyűjtemény (pl. a szegedi Somogyi-könyvtár vagy a régi soproni könyvtárak) keresztmetszetében való bemutatására és a régi könyvek bibliográfiai számbavételére (Buda 1686. évi visszafoglalásának irodalma; hadtudományi gyűjtemény régi könyveinek katalógusa). A két év alatt született dolgozatok csaknem fele (mintegy 40%) a könyvtártörténet témakörében íródott, természetesen minden esetben a szak céljait is figyelembe véve: így került feldolgozásra a XVI-XVIII. századi Győr könyvtártörténete, a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium könyvtárának, a Kertészeti Egyetem Központi Könyvtára történeti gyűjteményének, az OSZK kódexállományának, a szegedi Somogyi-könyvtár és a miskolci Lévy József Könyvtár antikváinak, valamint régi magyar nyomtatványainak története. Az utóbbi csoportban újra egyértelműen kimutatható annak a munkahelynek a hatása, ahonnan a hallgató a képzésre érkezett, de érvényes ez a megállapítás az első két tárgyaló csoport egyes dolgozataira is (pl. a protestáns énekeskönyvekről író szerző munkahelye az Országos Evangélikus Könyvtár).

4. Befejezés

A fentiekben ismertetett felmérésre is érvényes az a megállapítás, amelyet Balázs János korábban említett cikke is tartalmaz¹¹: az elmúlt

évtizedben a kiegészítő és posztgraduális tagozaton készített szakdolgozatok témáinak vázlatos bemutatása csupán a figyelemfelkeltésre alkalmas, annyi azonban valószínűleg megállapítható belőle, hogy e dolgozatokban is komoly kutatómunkára alapozott szellemi érték halmozódott fel.

Irodalom, jegyzetek

1. A felmérést a Debrecenben a KLTE Komputergrafikai és Könyvtár Informatikai Tanszéke szervezésében 1996. október 28-29-én lezajlott Kovács Máté emlékülés kapcsán készítettem, azonban ott – idő- és terjedelembeli korlátok miatt – a teljes elemzés elvégzésére nem volt lehetőségem. (H. Á.)
2. FÜLÖP Géza: A könyvtáros- és informatikusképzés Magyarországon. In: Könyvtáros, 1987. 7.sz. 418. p.
3. A tervezetek ismertetését ld. Hangodi Ágnes: Speciális képzési irányok a könyvtárosképzésben = A Kovács Máté emlékülés előadásai. Megjelenés alatt.
4. A két tantervet és azok összehasonlító elemzését ld. SEBESTYÉN György: Szakirodalmi informatika és információs menedzsment. A posztgraduális képzés továbbfejlesztése az ELTE Könyvtartudományi Tanszékén. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 1-2.sz. 49-52. p.
5. A részletes tantervet ld. SÜTHEŐ Péter: Az információs folyamatok managementje posztgraduális szak tanterve. Vitaanyag. Kézirat. 6-7. p. A szak elnevezése az ELTE BTK Kari Tanácsának május végi határozata alapján információszervezési tanulmányok, mivel a Kari Tanács véleménye szerint a bölcsész-hagyományoktól idegen a 'management' szó használata...
6. E szak meghirdetését az ELTE BTK egyelőre szünetelteti.
7. A szakkal kapcsolatos tervekről szóló legkorábbi beszámolót ld. FÜLÖP Géza: Az egyetemi könyvtárosképzés helyzete és néhány problémája. In: Könyvtári Figyelő, 1987. 6.sz. 599. p.
8. A könyvtartudományi-informatikai doktori disszertációkat elemző felméréshez hasonlóan, ld. BALÁZS János: A hazai könyvtartudományi/informatikai doktori disszertációk számbavétele és jellemzése. In: Könyvtári Figyelő, 1991. 2.sz. 196-197. p.
9. A hallgatók munkahelyeiről szóló kimutatásokat nem áll módomban elkészíteni, mert az ELTE BTK Irattárában a személyiségi jogok védelme miatt a személyi anyagok csak szigorú feltételek mellett és bonyolult engedélyezéssel férhetők hozzá. Ezért – miután az elmúlt tíz év kiegészítő hallgatóit nagyrészt már magam is tanítottam, a posztgraduális tagozatos hallgatókkal pedig tanulmányi felelősként foglalkoztam – kénytelen voltam saját feljegyzéseimre és emlékeimre hagyatkozni. (H. Á.)
10. Itt köszönöm meg Endrédi Lászlóné (ELTE BTK Tanulmányi Osztály), Szabó Gáborné (OSZK Könyvtartudományi Szakkönyvtár) és Dombiné Zs. Tóth Rita (ELTE BTK Könyvtartudományi-Informatikai Tanszék) segítségét, melyet a felmérés során nyújtottak.
11. Ld. Balázs: i.m., 205. p.

GYORSTÁJÉKOZTATÓ CD-ROM-ON, távolsági dokumentumszolgáltatáshoz. – A British Library Document Supply Centre két CD-ROM-on (Inside Science PLUS, illetve Inside Social Sciences and Humanities PLUS) kiadta 20 000 leggyakrabban használt folyóiratának tartalomjegyzékeit. Ennek az integrált gyorstájékoztató-dokumentumszolgáltató rendszernek a révén az igénylő „gombnyomással” rendelheti meg és 2 óra alatt meg is kaphatja azt a cikket, amelyre az illető folyóiratok valamelyikéből szüksége van.
(BL News, 1996. febr.)